

СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Підручник

*Затверджено
Міністерством освіти
і науки України*

Київ
"ЗНАННЯ"
2015

УДК 347.61/.64(477)
ББК 67.9 (4УКР) 304.7
СЗ7

Автори — колектив викладачів ДВНЗ “Ужгородський національний університет”: *С.Б. Булеца*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права, заступник декана юридичного факультету (розділи 2.1—2.4, 2.7, 2.8, 3.2); *В.В. Заборовський*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права, приватний адвокат (розділи 5.1—5.5); *М.В. Менджул*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного права, правосуддя та адвокатури (розділи 4.1, 6.1, 6.2); *Л.В. Лешанич*, викладач кафедри господарського права (розділи 2.3, 5.3); *Р.Б. Олійник*, старший викладач кафедри цивільного права, приватний адвокат (розділи 3.1, 3.3); *І.Е. Ревуцька*, викладач кафедри цивільного права (розділ 2.4); *О.І. Чепис*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права (розділи 1.1—1.4); *В.Г. Фазикош*, кандидат юридичних наук, професор, декан юридичного факультету, завідувач кафедри цивільного права, заслужений юрист України (розділ 2.6); *Г.В. Фазикош*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права, суддя апеляційного суду в Закарпатській області (розділ 2.5); *О.В. Фазикош*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права, суддя Ужгородського міськрайонного суду (розділ 2.6).

Рекомендовано до друку вченою радою Ужгородського національного університету (протокол № 5 від 27 січня 2012 р.)

Рецензенти:

Р.О. Стефанчук — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу проблем розвитку національного законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України;

Є.О. Харитонов — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії, член-кореспондент НАПрН України;

С.Д. Гринько — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права

Сімейне право України : підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, СЗ7 В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. — К. : Знання, 2015. — 375 с. — (Вища освіта XXI століття).

ISBN 978-966-346-854-9 (серія)

ISBN 978-617-07-0256-2

У підручнику “Сімейне право України” висвітлені питання загальної теорії сімейного права, правовідносини подружжя: шлюб, припинення шлюбу, майнові та особисті немайнові правовідносини подружжя, правовідносини батьків і дітей, інших членів сім’ї та родичів, форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та колізійні норми сімейного права. Матеріал викладено відповідно до програми з сімейного права України. В основу покладено Сімейний кодекс України, а також інші нормативно-правові акти.

Підручник розрахований на викладачів, аспірантів і студентів юридичних вузів та факультетів; юристів-практиків, а також всіх, хто цікавиться сімейним правом.

УДК 347.61/.64(477)
ББК 67.9 (4УКР) 304.7

ISBN 978-966-346-854-9 (серія)
ISBN 978-617-07-0256-2

© С.Б. Булеца, В.В. Заборовський,
В.Г. Фазикош та ін., 2015
© Видавництво “Знання”,
оформлення, 2015

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	10
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА	11
1.1. Загальна характеристика сімейного права (О.І. Чепис)	12
1.1.1. Еволюція українського сімейного права та законодавства	12
1.1.2. Місце сімейного права в системі права України	18
1.1.3. Поняття, предмет та метод сімейного права	21
1.1.4. Принципи та функції сімейного права	27
1.2. Сімейне законодавство (О.І. Чепис)	34
1.2.1. Поняття сімейного законодавства.....	34
1.2.2. Сімейний кодекс України — основне джерело сімейного законодавства України	35
1.2.3. Закони та інші нормативно-правові акти в системі сімейного законодавства	36
1.2.4. Цивільний кодекс України в системі сімейного законодавства	38
1.2.5. Договір як джерело сімейно-правових норм	39
1.2.6. Звичай як джерело сімейно-правових норм	40
1.2.7. Міжнародні договори України в системі сімейного законодавства	42
1.2.8. Застосування аналогії закону та аналогії права	43
1.3. Сімейні правовідносини (О.І. Чепис)	47
1.3.1. Сім'я, родинність, свояцтво: поняття та юридичне значення	47
1.3.2. Поняття, зміст та види сімейних правовідносин	51
1.3.3. Інтереси у сімейних правовідносинах.....	54

1.3.4. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин	58
1.3.5. Акти цивільного стану	64
1.4. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів (О.І. Чепис)	67
1.4.1. Поняття здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків	67
1.4.2. Відповідальність у сімейному праві	69
1.4.3. Особливості здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків неповнолітніми батьками	70
1.4.4. Участь органу опіки та піклування у здійсненні та захисті сімейних прав та інтересів	74
1.4.5. Поняття та види захисту сімейних прав та інтересів.....	77
1.4.6. Строки у сімейному праві України. Позовна давність	83
Розділ 2. ПРАВОВІДНОСИНИ ПОДРУЖЖЯ	89
2.1. Поняття, ознаки та укладення шлюбу (С.Б. Булеца).....	90
2.1.1. Поняття шлюбу та його ознаки	90
2.1.2. Умови вступу в шлюб.....	92
2.1.3. Перешкоди до укладення шлюбу	97
2.2. Державна реєстрація шлюбу (С.Б. Булеца).....	103
2.2.1. Державна реєстрація шлюбу та її правове значення	103
2.2.2. Заява про реєстрацію шлюбу	106
2.2.3. Права та обов'язки наречених.....	107
2.2.4. Час та місце державної реєстрації шлюбу	110
2.2.5. Державна реєстрація шлюбу на судні та з особами, засудженими до позбавлення волі	111
2.2.6. Правові наслідки шлюбу. Правозгідність шлюбу	113
2.3. Недійсність шлюбу (С.Б. Булеца, Л.В. Лешанич).....	115
2.3.1. Поняття та підстави недійсності шлюбу	115
2.3.2. Шлюб, який визнається недійсним	116
2.3.3. Шлюб, який визнається недійсним за рішенням суду.....	118
2.3.4. Шлюб, який може бути визнаний судом недійсним	120
2.3.5. Визнання шлюбу недійсним після його припинення	124
2.3.6. Правові наслідки визнання шлюбу недійсним	125
2.3.7. Визнання шлюбу не укладеним.....	128
2.4. Припинення шлюбних правовідносин (С.Б. Булеца, І.Е. Ревуцька).....	130

2.4.1. Поняття припинення шлюбу	130
2.4.1.1. Припинення внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим	130
2.4.1.2. Припинення шлюбу внаслідок розірвання шлюбу	132
2.4.2. Визнання розірвання шлюбу фіктивним	146
2.4.3. Момент припинення шлюбу та правові наслідки розірвання шлюбу	147
2.4.4. Поновлення шлюбу	151
2.4.5. Режим окремого проживання подружжя	153
2.5. Право власності дружини та чоловіка (Г.В. Фазикош)	157
2.5.1. Загальна характеристика майнових правовідносин подружжя	157
2.5.2. Правовий режим роздільного майна подружжя	161
2.5.3. Правовий режим спільного майна подружжя	167
2.5.4. Поділ спільного майна подружжя	179
2.6. Права та обов'язки подружжя щодо утримання (В.Г. Фазикош, О.В. Фазикош)	184
2.6.1. Аліментні зобов'язання подружжя	184
2.6.2. Аліментні зобов'язання колишнього з подружжя	192
2.6.3. Позбавлення одного з подружжя права на утримання	195
2.6.4. Припинення права одного з подружжя на утримання	197
2.7. Шлюбний договір (С.Б. Булеца)	199
2.7.1. Історія виникнення шлюбних договорів	199
2.7.2. Поняття шлюбного договору. Укладення та строк дії договору	201
2.7.3. Зміст шлюбного договору	204
2.7.4. Зміна та припинення шлюбного договору	211
2.8. Особисті немайнові правовідносини подружжя (С.Б. Булеца)	217
2.8.1. Загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків подружжя	217
2.8.2. Види особистих немайнових прав і обов'язків подружжя	220
Розділ 3. ПРАВОВІДНОСИНИ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ	229
3.1. Встановлення походження дітей (Р.Б. Олійник)	230
3.1.1. Загальні правила визначення материнства та батьківства	230
3.1.2. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою	233
3.1.3. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою	234
3.1.4. Визнання батьківства за рішенням суду	236
3.2. Особисті немайнові правовідносини батьків та дітей (С.Б. Булеца)	237

3.2.1. Поняття та загальна характеристика особистих немайнових прав і обов'язки батьків та дітей	237
3.2.2. Обов'язки та права батьків щодо виховання дитини та місця її проживання.....	240
3.2.3. Позбавлення батьківських прав та відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.....	243
3.3. Майнові правовідносини батьків та дітей (Р.Б. Олійник)	247
3.3.1. Сутність майнових правовідносин у сім'ї.....	247
3.3.2. Права батьків та дітей на майно	248
3.3.3. Обов'язок батьків із утримання неповнолітніх дітей	251
3.3.4. Способи та розмір оплати аліментів на дітей	254
3.3.5. Припинення права на аліменти	256
3.3.6. Визначення заборгованості за аліментами та її стягнення	257
3.3.7. Обов'язок батька, матері утримувати повнолітніх дітей.....	259
3.3.8. Обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків	261
Розділ 4. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'І ТА РОДИЧІВ	264
4.1. Правовідносини за участю інших членів сім'ї та родичів (М.В. Менджул)	265
4.1.1. Особисті немайнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів.....	265
4.1.2. Майнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів.....	269
4.1.3. Аліментні обов'язки фактичних вихователів і вихованців	273
Розділ 5. ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	276
5.1. Усиновлення (В.В. Заборовський).....	277
5.1.1. Поняття та сутність усиновлення	277
5.1.2. Умови, порядок та правові наслідки усиновлення.....	280
5.1.3. Визнання усиновлення недійсним	290
5.1.4. Скасування усиновлення	291
5.1.5. Позбавлення усиновлювача батьківських прав	293
5.1.6. Таємниця усиновлення	295
5.2. Опіка та піклування над дітьми (В.В. Заборовський).....	298
5.2.1. Поняття і значення опіки та піклування над дітьми.....	298
5.2.2. Встановлення опіки та піклування над дітьми.....	301
5.2.3. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування.....	303
5.2.4. Права та обов'язки опікунів та піклувальників	306
5.2.5. Припинення опіки та піклування над дитиною.....	309
5.2.6. Звільнення опікунів та піклувальників дитини від їх обов'язків.....	310

5.3. Патронат (В.В. Заборовський, Л.В. Лешанич)	314
5.3.1. Поняття та значення патронату над дітьми	314
5.3.2. Підстави виникнення патронату над дітьми. Договір про патронат	316
5.3.3. Припинення патронату над дітьми	320
5.4. Приймна сім'я (В.В. Заборовський)	322
5.4.1. Поняття прийомної сім'ї	322
5.4.2. Приймні батьки	324
5.4.3. Приймні діти	328
5.4.4. Порядок створення прийомної сім'ї	328
5.5. Дитячий будинок сімейного типу (В.В. Заборовський)	331
5.5.1. Поняття дитячого будинку сімейного типу	331
5.5.2. Батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу	333
5.5.3. Правовий статус вихованців дитячого будинку сімейного типу	336
5.5.4. Порядок створення та ліквідація дитячих будинків сімейного типу	337
Розділ 6. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ	340
6.1. Особливості усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями (М.В. Менджул)	341
6.1.1. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України	341
6.1.2. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України	343
6.1.3. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні	348
6.1.4. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України	351
6.1.5. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства	353
6.1.6. Нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями	355
6.2. Особливості укладення та розірвання шлюбу з іноземцями та особами без громадянства (М.В. Менджул)	359
6.2.1. Порядок укладення шлюбу з іноземцями та особами без громадянства	359
6.2.2. Порядок розірвання шлюбу з іноземцями та особами без громадянства	363
6.2.3. Сплата аліментів	366
6.2.4. Визначення місця проживання дітей в разі розлучення	372

Навчальне видання

Серія “Вища освіта ХХІ століття”

*БУЛЕЦА Сибілла Богданівна,
ЗАБОРОВСЬКИЙ Віктор Вікторович,
ФАЗИКОШ Василь Георгійович та ін.*

СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Підручник

В Україні книгу можна придбати за адресами:

- м. Київ, вул. Стрілецька, 28 (вхід з двору), маг. “Абзац”, тел. (044)581-15-68, 238-82-66
- м. Київ, вул. М. Грушевського, 4, маг. “Наукова думка”, тел. (044)278-06-96
- м. Київ, вул. Лисенка, 3-А, маг. “Книгарня Є”, тел. (044)235-88-54
- м. Київ, вул. Спаська, 5, маг. “Книгарня Є”, тел. (044)351-13-38
- м. Київ, проспект Повітрофлотський, 33/2, маг. “Книгарня Є”, тел. (044)275-67-42
- м. Київ, вул. Л. Толстого, 1, маг. “Книгарня Є”, (044)383-61-49
- м. Вінниця, вул. Соборна, 89, маг. “Книгарня Є”, тел. (0432)52-93-41
- м. Житомир, вул. Київська, 17/1, маг. “Знання”, тел. (0412)47-27-52
- м. Житомир, вул. Скорульського, 8, маг. “Мегакнига”, тел. (0412)37-90-62, 41-83-39.
- м. Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 31, маг. “Книгарня Є”, тел. (094)928-31-41
- м. Івано-Франківськ, Вічовий майдан, 3, маг. “Сучасна українська книга”, тел. (03422)3-04-60
- м. Луцьк, просп. Волі, 41, маг. “Знання”, тел. (0332)77-00-46
- м. Львів, пл. Галицька, 12, маг. “Глобус”, тел. (032)235-51-77
- м. Львів, просп. Свободи, 7, маг. “Книгарня Є”, тел. (032)235-73-68
- м. Рівне, вул. Соборна, 57, маг. “Слово”, тел. (0362)26-94-17
- м. Рівне, вул. Короленка, 2, маг. “Книгарня Є”, (036)222-34-41
- м. Тернопіль, вул. Й. Сліпого, 1, маг. “Дім книги”, тел. (0352)43-03-71
- м. Тернопіль, вул. Валова, 7-9, маг. “Книгарня Є”, тел. (0352)25-44-59
- м. Харків, вул. Сумська, 3, маг. “Книгарня Є”, тел. (057)731-59-49
- м. Хмельницький, вул. Подільська, 25, маг. “Книжковий світ”, тел. (0382)70-45-45

**Книготорговельним організаціям та оптовим покупцям
звертатися за тел.: (044) 537-63-61, 537-63-62; факс: 235-00-44.
E-mail: sales@znannia.com.ua**

Підп. до друку 04.12.2014. Формат 70×100 1/16.
Папір офс. Друк офс. Гарнітура SchoolBook.
Ум. друк. арк. 30,31. Обл.-вид. арк. 31,57. Зам. №

Видавництво “Знання”
01030, м. Київ, вул. Стрілецька, 28.
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 3596 від 05.10.2009.
Тел.: (044) 234-80-43, 234-23-36
E-mail: sales@znannia.com.ua
<http://www.znannia.com.ua>